

Školní doučování jako nástroj k vyrovnávání vzdělanostních nerovností? Problémy a příležitosti

Jana Straková (PedF UK)

Martin Fico (Ped MUNI), Martin Majcík (FF MUNI), Jana Navrátilová (FF MUNI), Jana Obrovská (Ped MUNI), Jaroslava Simonová (PedF UK)

Postupné zvědomování problému vzdělanostních nerovností po roce 1989

- Silná závislost výsledků vzdělávání a dosaženého vzdělání na rodinném zázemí
- Selhávání systému při vzdělávání romských žáků
- Zviditelnění problému při uzavírce škol během pandemie COVID-19

Opatření k vyrovnávání šancí

- Podpůrná opatření ze zákona (v rámci „společného vzdělávání“ od r. 2016)
- Podpora v rámci programů ESF (OP VVV, OP JAK)
- Národní program doučování 2021 – 2023 (zapojeno přes 4000 ZŠ)
- Projekt PROP 2022 – 2025 (podpora škol s vysokým počtem žáků se socioekonomickým znevýhodněním)

Poznatky z výzkumů (efektivita) doučovacích programů

- Nekonsistentní, nicméně mnoho studií konstatovalo, že výsledky neodpovídaly očekáváním
- Nízká participace (doučování se účastní pouze část žáků, kteří by je potřebovali – typicky 20 %), participace klesá s věkem
- Některé charakteristiky doučovacích programů se opakovaně ukazují jako přínosné z hlediska akademických výsledků:
 - Obsah a pedagogika odpovídající cílům
 - Doučování v malých skupinách či individuálně
 - Pravidelné sledování učebního pokroku u jednotlivých žáků
 - Stabilní a profesionální doučovatelé
- Doučovací programy mohou zvýšit nejen akademické výsledky, ale také motivovat žáky ke vzdělávání prostřednictvím zvýšení sebedůvěry a pocitu sounáležitosti se školou

Východiska našeho výzkumu

- Evaluační studie zpravidla rigorózně vyhodnocují efektivitu cíleně koncipovaného doučovacího programu
- V ČR takový program nemáme, školy si organizují doučování dle svého uvážení a velmi různě
- Je užitečné se poučit o tom, jak doučování probíhá

Nástroj	Podíl žadelů, kteří zvolili tento nástroj	Podíl z celkového rozpočtu
A. Personální podpora		
A1 Asistent pedagoga pro žáky se sociálním	70%	25,41%
A8 Pracovník volnočasových aktivit	33%	2,80%
A2 Školní speciální pedagog	33%	6,67%
A3 Školní sociální pedagog	30%	7,15%
A5 Školní psycholog	29%	5,61%
A6 Koordinátor inkluze	26%	2,48%
A4 Kariérový poradce	23%	1,88%
A10 Tandemový učitel	21%	4,41%
A7 Adaptační koordinátor	20%	2,34%
A11 Financování již existující personální podpory	1%	0,19%
A9 Koordinátor mentorského programu pro žáky	0%	0,02%
B. Přímá podpora žáků		
B10 Hrazení dalších nákladů spojených se	96%	5,54%
B7 Zážitkový vzdělávací program pro žáky	79%	10,27%
B1 Pedagogická intervence – doučování	73%	6,50%
B6 Vzdělávací akce pro žáky se zaměřením na	71%	2,84%
B9 Školní akce zaměřená na posílení spolupráce	43%	0,37%
B4 Psychosociální intervence, podpora duševního	42%	2,04%
B3 Pedagogická intervence se zaměřením na podporu	29%	1,27%
B8 Snídaňové kluby pro žáky	22%	1,03%
B2 Pedagogická intervence v době školních prázdnin -	13%	0,14%
B5 Case-management	5%	0,16%
C. Podpora dalšího vzdělávání a rozvoj kompetencí		
C1 DVPP se zaměřením na společné vzdělávání a	72%	2,60%
C4 Stáže, vzájemná kolegiální podpora	30%	0,76%
C2 Mentorská podpora pedagogických pracovníků	25%	0,34%
C3 Koučovací podpora vedoucích pedagogických	23%	0,24%
C5 Supervize pro pedagogické pracovníky	22%	0,38%
C6 Facilitace společných jednání	6%	0,04%
C7 Mediace konfliktních situací	6%	0,11%

Výzkumné otázky

- Jaké typy doučovacích aktivit jsou školami nabízeny?
- Jak se rozhoduje o tom, jaké aktivity budou nabízeny?
- Jak se rozhoduje o tom, kdo a jak bude doučován?
- Jaké jsou vnímané problémy?
- Jaké jsou vnímané dopady doučování?

Metody

Případové studie 5 škol zapojených do projektu PROP

- 4 vlny výzkumu (září 2022 – duben 2024)
- rozhovory s vedením škol, s vyučujícími a asistentkami a dalšími zaměstnankyněmi školy (např. se školními psycholožkami, sociálními a speciálními pedagožkami, adaptačními koordinátorkami a koordinátorkami inkluze)
- rozhovory s žáky
- rozhovory s rodiči
- pozorování ve skupinách, kde probíhalo doučování.

Poznatky z případových studií byly validovány prostřednictvím výpovědí ředitelů v ročních evaluačních zprávách (v těchto zprávách ředitelé jednou ročně popisují průběh zvolených aktivit a hodnotí jejich přínos)

Typy doučovacích/podpůrných aktivit

1. V průběhu školního roku:

- Doučování pro doplnění znalostí
- Doučování pro doplnění absencí
- Výuka jazyka pro žáky s OMJ
- Příprava na přijímací zkoušky
- Pedagogické intervence
- Příprava v přítomnosti rodičů

2. O prázdninách:

- Doučování pro doplnění znalostí
- Výuka jazyka pro žáky s OMJ
- Příprava na postupové zkoušky

Jak se rozhoduje o tom, jaké aktivity budou nabízeny?

- Doučování nabízejí vyučující a další zaměstnanci školy (typicky asistentky, ale také např. sociální pedagožky), které mají kapacitu/ potřebují doplnit úvazek
- O průběhu a obsahu doučování rozhodují doučující, asistentky se často řídí pokyny vyučujících
- Do doučovacích hodin jsou často zařazovány hry a informační technologie, aby byly pro žáky motivační
- Když vyučující doučování nenabízí, žáci z její/jeho třídy mohou zpravidla docházet na doučování s žáky třídy sousední
- Pracovníci škol jsou přesvědčeni o tom, že nabídka je natolik široká, že všem žákům, kteří mají zájem, se doučování dostane
- Ve výjimečných případech nabízí škola služby nízkoprahových klubů, ale spolupráce školy s NNO, která by koordinovala doučovací aktivity se školní prací, neprobíhá

Jak se rozhoduje o tom, jakým žákům bude doučování nabídnuto?

Přístup škol se liší:

- Doučování nabízeno všem žákům
- Doučování nabídnuto všem žákům, ale některým doporučeno
- Doučování nabídnuto pouze žákům, kteří je podle názoru vyučujících potřebují
- Doučování funguje na ad hoc bázi – doplnění učiva/prezence
- V některých školách jsou žáci k účasti na doučování cíleně motivováni, mnozí učitelé však věří, že škola plní svoji povinnost tím, že doučování nabízí, a nemůže (a nemá) již dělat více

Vnímané problémy

Nízký zájem/špatná docházka

- Rodiče nejsou ochotni děti na doučování vodit/v doučování jim brání
- Nízká motivace starších žáků (negativní ovlivnění vrstevníky)
- Obtížné dojíždění
- Nevyhovující termín
- Únava mladších dětí

Nedostatek kapacit

Zaměření doučování

Vnímané dopady

- Efektivita doučování není nikterak vyhodnocována, učební pokrok doučovaných žáků není sledován
- Mnohé učitelky věří, že pro žáky, kteří na doučování pravidelně docházejí, je doučování prospěšné: lepší prospěch, nižší propadovost, viditelnější pokrok u žáků s OMJ
- Některé učitelky pozitivní efekty nepozorují a ani neočekávají, neboť mezery žáků se jim jeví příliš velké a dlouhodobé
- O pozitivních dopadech doučování mají pochybnosti i někteří žáci
- Zmiňováno je navýšení sebejistoty a sebedůvěry, což vede ke zvýšení zapojení žáků do výuky, a přínos pro socializaci žáků

Závěry

- Organizace doučování je poněkud rozmařilá: je na ni vynakládáno mnoho finančních prostředků a učitelé do ni investují mnoho času a energie
- Efektivita doučování není ve školách nikterak sledována a vyhodnocována a školy od doučování také nemají vysoká očekávání
- Přestože je nabídka doučovacích aktivit ve školách velice pestrá, řídí se především ochotou a potřebami učitelů, nikoli žáků
- Způsob oslovování žáků s nabídkou doučování nezaručuje, že se doučování dostane k žákům, kteří je potřebují
- Mnoho doučovacích aktivit slouží k doplňování absencí, nikoli ke zvýšené pomoci žákům, kteří ji potřebují kvůli svému znevýhodnění

Doporučení

- Nespoléhat se na to, že samotné poskytnutí podpory situaci výrazně zlepší
- Nastavit sociální systém tak, aby motivoval k docházce do školy
- Řídit nabídku doučování primárně potřebami žáků, nikoli učitelů
- Snažit se koncipovat dopomoc v souladu s individuálními potřebami jednotlivých dětí a vyhodnocovat její efektivitu na základě vývoje těchto dětí
- V případě nedostatečných kapacit využít cílenou spolupráci s nevládními organizacemi

Literatura

- Appleton, J.J., Christenson, S.L., Furlong, M.J. (2008). Student engagement with school: critical conceptual and methodological issues of the construct, *Psychology in the Schools*, Vol. 45(5), doi: 10.1002/pits.20303
- Frawley, D. (2014). Combating educational disadvantage through early years and primary school investment, *Irish Educational Studies*, 33(2), 155-171, doi: 10.1080/03323315.2014.920608
- Johnson, K.F., Gupta, A., Rosen, H. (2013). Supplemental Education Services Under No Child Left Behind: Who Signs Up, and What Do They Gain? *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 21:4, 431-443, doi: 10.1080/13611267.2013.855861
- Lenhoff, S.W., Somers, Ch., Tenelshof, B., Bender, T. (2020). The potential for multi-site literacy interventions to reduce summer slide among low-performing students, *Children and Youth Services Review* 110, 104806
- Lopez-Agudoa, L.A., Marcenaro-Gutierrez, O.D., Molina-Marfil, J.A. (2020). School tutoring and academic performance: A too close relationship? *Studies in Educational Evaluation* 66 (2020) 100903
- Min-Hsiung, H. (2013). After-School Tutoring and the Distribution of Student Performance, *Comparative Education Review* , 57(4), 689-710
- Singer, J. (2024). How Do Socioeconomic Differences Among Low-Income and Racially Minoritized Students Shape Their Engagement and Access in School Choice Systems? *American Educational Research Journal*, 61(5), 991–1029
- Sosu, E.M., Dare, S., Goodfellow, C., Klein, M. (2020). Socioeconomic status and school absenteeism: A systematic review and narrative synthesis. *Review of Education*, <https://doi.org/10.1002/rev3.3291>
- Zimmer, R., Hamilton, L., Christina, R. (2010). After-school tutoring in the context of no Child Left Behind: Effectiveness of two programs in the Pittsburgh Public Schools, *Economics of Education Review*, 29(1), 18-28.

S PODPOROU

**NÁRODNÍ
PLÁN OBNOVY**

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU